

УДК 551:030(477)
DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2713.103.03>

Микола ЖЕЛЕЗНЯК, канд. філол. наук
ORCID ID: 0000-0002-8290-6345
e-mail: mykola@esu.com.ua

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Київ, Україна

Олександр ІЩЕНКО, канд. філол. наук
ORCID ID: 0000-0002-8910-111X
e-mail: ishchenko@nas.gov.ua

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Київ, Україна

Сергій БОРТНИК, д-р геогр. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-0886-5861
e-mail: sergiy.bortnyk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Університет Яна Кохановського в Кельцах, Кельце, Польща

УКРАЇНСЬКІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ТА СЛОВНИКИ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ ГЕОЛОГІЧНИХ ЗНАЇ

(Представлено членом редакційної колегії д-ром геол.-мінералог. наук, проф. В.М. Загнітком)

Здійснено огляд енциклопедичних і словникових видань, присвячених геологічним наукам. Акцентовано на відсутності комплексної української геологічної енциклопедії та наведено аргументи необхідності її створення. Обґрунтовано важливість словників, що репрезентують галузеву термінологію, зокрема геологічну: "Словник геологічної термінології" (1923), "Російсько-український геологічний словник" (1959), "Російсько-український словник геологічних термінів" (1993), "Російсько-український геологічний словник" (2011), "Українсько-французько-англійський словник з геології, геофізики, буріння свердловин та нафтогазопромислової справи" (2011), "Російсько-український геологічний словник" (2016), "Геологічний словник: відкритий навчально-науковий вебресурс" (2017), "Російсько-український геологічний словник" (2018), "Словник геологічних термінів: українсько-російсько-англійський" (2020); решта – мінералогічні, гірничі, петрографічні, геодезичні тощо. Наголошено, що наявні енциклопедичні й лексикографічні видання, попри їх доволі велику кількість (сукупно виявлено понад 40 джерел), не забезпечують українського споживача знаннями зі всіх наук геологічного циклу, адже в окремих галузях створено низку словників та енциклопедичних видань, в інших – жодних. Привернуто увагу до проблеми поширення у сфері навчання галузевих енциклопедично-словникових видань у часи великої популярності довідкового інтернет-ресурсу "Wikipedia". Автори роблять висновок про необхідність створення сучасної геологічної енциклопедії як єдиного джерела достовірних довідкових знань з геології українською мовою.

Ключові слова: геологія, мінералогія, петрографія, гірнича справа, галузеві енциклопедії, галузеві словники, геологічна енциклопедія, геологічна термінологія.

Вступ

Постановка проблеми. Геологія, за оцінками окремих дослідників, належить до тих наук, що найменше забезпечені довідковими виданнями українською мовою (Костроміна та Кирко, 2011, с. 215). Щоправда, в Україні енциклопедично-довідкових видань із точних наук загалом менше, ніж із соціогуманітарних. Великої популярності набули "Енциклопедія історії України", "Шевченківська енциклопедія", "Юридична енциклопедія", "Політична енциклопедія", "Українська музична енциклопедія" тощо. "Геологічної енциклопедії" поки що немає, однак актуальність її появи (як і будь-якого іншого галузевого енциклопедично-довідкового видання) пов'язана з тим, що такі джерела знань висвітлюють "досягнення й здобутки наукової галузі, її найкращих представників" (Дзюба, 2021, с. 78). "Історія вітчизняних геологічних досліджень є літописом наукових пошуків, життєписом про винахідників та першовідкривачів" (Загороднюк та Лівенцева, 2018, с. 3), а тому подібна енциклопедія сприяла б осмисленню рівня сучасного розвитку геології в Україні, її теоретико-методологічного стану, оцінці ролі українських учених у світовому контексті й визначенню нагальних проблем для подальших досліджень.

Важливою методологічною складовою кожної науки є її понятійно-категорійний апарат, виражений системою термінів. Він дозволяє відображати наукову галузь як парадигму знань, структурувати їх за ієрархічним чи іншими принципами, зрештою, відстежувати вузлові проблеми науки, її розвиток тощо. Уніфікація, розширення цього апарату, тлумачення й опис його складових і, зрештою, оприлюднення у вигляді словників,

енциклопедій чи інших праць довідково-узагальненого характеру – це сам по собі необхідний напрям наукової роботи в кожній галузі знань.

Галузева енциклопедія – це не тільки "етап розвитку наукової дисципліни і її терміносистеми" (Білецький, Гайко, 2018), а ще й спосіб популяризації академічних знань у суспільстві, оскільки енциклопедичний формат викладу інформації зазвичай доступний і цікавий не лише для фахівців, а й широкого кола читачів, зокрема студентства. Усе зазначене вище не лише обґрунтовує доречність появи в Україні геологічної енциклопедії, а й визначає актуальність цієї статті. Зазначимо, що енциклопедичні знання з геології тією чи іншою мірою можна віднайти в різних українськомовних енциклопедично-довідкових джерелах. **Метою** цієї статті є осмислення дискурсу українських геологічних енциклопедичних і словникових видань у контексті перспективи створення спільнотою фахівців української геологічної енциклопедії як важливого джерела довідкових науково-достовірних знань.

Аналіз публікацій за темою досліджень. Наукова новизна розвідки визначається тим, що в ній уперше висвітлено відомості про українські енциклопедичні й словникові джерела в галузі геології. Однак спроби опису здобутків української галузевої лексикографії було започатковано раніше (наприклад, див.: Корнієнко, 2021). Довідкову літературу, що стосується геологічних наук, теж уже вивчали, щоправда, йдеться не про ті джерела, що подають терміни та їх пояснення, теоретичні чи практичні геологічні знання, а про видання, присвячені вченим-геологам. Зокрема, як свідчать дослідники, біографічні словники, бібліографічні покажчики, публікації

© Железняк Микола, Іщенко Олександр, Бортник Сергій, 2023

мемуарного характеру та інші праці документально-біографічної цінності, що сукупно формують корпус знань про наукову спадщину українських геологів та становлять підґрунтя для появи окремої комплексної енциклопедично-довідкової праці з геології, виходили друком, починаючи з 80-х років XIX ст. (Осінь, 2018, с. 209).

Енциклопедистика. Геологія – доволі широкий науковий напрям, а радше – комплекс наук. Про це свідчить навіть той факт, що єдиний геологічний енциклопедії досі не створено, хоча спеціалізовані енциклопедичні видання з геологічних дисциплін існують. Так, найвідомішим енциклопедично-довідковим проектом у царині наук про Землю можна справедливо вважати "Гірничу енциклопедію", що репрезентує знання передусім з гірничої геології. Назва "Гірнична енциклопедія" охоплює дві праці за ред. В.С. Білецького – "Гірничий енциклопедичний словник"¹ (3 томи, 12,7 тис. словникових статей) і "Мала гірнична енциклопедія"² (3 томи, 17,4 тис. енциклопедичних статей). Енциклопедичний словник та енциклопедія вміщують "сучасні поняття термінів у гірничій справі, геології, макшердерії та геодезії, розробці корисних копалин та інших галузях науки і техніки, що пов'язані з освоєнням природних ресурсів літосфери" (Фик, 2014, с. 149).

Тематично близьким є однотомне видання за ред. В. Іванишина, присвячене широкому колу проблем нафтогазової справи, – "Українська нафтогазова енциклопедія"³. Енциклопедію підготували фахівці Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України. Вона стала логічним продовженням "Тлумачно-термінологічного словника-довідника з нафти і газу"⁴, "Енциклопедичного словника морських нафтогазових технологій"⁵ та деяких інших довідкових видань на зразок "Атласу родовищ нафти і газу України"⁶, атласу "Екологія і корисні копалини України"⁷ і низки словників (див. далі). Всі вони є ще одним свідченням вагомих здобутків України в нафтогазовій справі.

Зі всіх геологічних дисциплін енциклопедично-словникова справа найбільшою мірою властива, вочевидь, мінералогії, оскільки впорядкування в ній термінології українською мовою входить до кола першочергових завдань на сучасному етапі розвитку галузі. Намагання представити мінерали, їхні назви й опис у вигляді словників і енциклопедій уже мають свою історію. Зокрема, 1975 р. відомий геолог Є. Лазаренко видав "Мінералогічний словник"⁸. Того ж року на третьому засіданні Комісії мінералогії і геохімії Карпато-Балканської геологічної асоціації науковець озвучив ідею створення відповідної енциклопедії; на ньому було представлено принципи укладання та концепцію мінералогічної енциклопедії й ухвалено назву видання – "Мінералогічна енциклопедія Карпато-Балканської гірської системи". Енциклопедія мала охоплювати дані про кристалохімічну класифікацію

мінералів, схему генетичної їх класифікації, джерела, за якими подають назви мінералів, опис мінералів і відомості про видатних мінералогів (Матковський та ін., 2014, с. 9–10). Однак мінералогічної енциклопедії за редакцією Є. Лазаренка світ не побачив.

Заслугує на увагу багатотомна серія "Мінерали Українських Карпат", книги яку "видала Комісія мінералогії і геохімії Карпато-Балканської геологічної асоціації, реалізуючи задуми акад. Є. Лазаренка щодо створення мінералогічної енциклопедії Карпато-Балканської гірської системи" (Братусь, 2017, с. 101). Варто згадати й про те, що в розвитку мінералогічної термінології велику роль відіграють каталоги музеїв (від шкільних до національних; наприклад "Мінерали Геологічного музею"⁹), що стають джерелами для підготовки словників та енциклопедій.

Не так давно в Інституті геохімії, мінералогії та рудотворення імені М. Семененка НАН України визрів задум створити "Українську мінералогічну енциклопедію" за редакцією акад. О. Пономаренка. Втілювати ідею розпочали зі створення у 2016 р. "Української мінералогії"¹⁰, щоправда, сайт цього видання, на якому може реєструватися кожен, хто бажає здійснити свій внесок у творення українських назв мінералів (зокрема, долучитись до дискусії щодо способу подальшого утворення українських синонімів латиноалфавітних назв мінеральних видів, затверджених Міжнародною мінералогічною асоціацією) все ж є електронним словником назв мінеральних видів або ж "сучасною базою даних мінералів України" (Черниш та ін., 2021), а не онлайн-енциклопедією. Це й посприяло виходу друком у 2019 р. "Словника українських назв мінералів"¹¹, реєстр якого становить понад 9 тис. назв мінералів. Однак, на думку І. Наумка, висловлену вже після появи цього проекту, українській мінералогії все ще "бракує відкриттів нових мінералів і сучасної багатотомної Мінералогічної енциклопедії України" (2021, с. 84). За словами дослідників, у згаданому вище інституті робота над укладанням такої енциклопедії триває – "здійснюють наповнення сторінок описом мінералів, бібліографією з мінералогії України, біографіями відомих мінералогів, світлинами зразків мінералів тощо" (Черниш та ін., 2021, с. 21).

Варто згадати 3-томну "Географічну енциклопедію України"¹², оскільки геологічні дослідження тісно пов'язані з фізико-географічними науками. Цим пояснюється, що на початкових етапах роботи над згаданим компендіумом колектив укладачів називали Редакцією географії, геології і геофізики (Руденко, Стеценко, 2013, с. 9). Фундаментальна географічна енциклопедія стала "підсумком багаторічних напрацювань вітчизняних фахівців, відображенням рівня розвитку географії та картографії в Україні, видатним надбанням української культури" (Шевченко та Полякова, 2012, с. 16).

¹ Білецький, В.С. (Ред.). (2001–2004). *Гірничий енциклопедичний словник* (1-3 т.). Донецьк: Східний видавничий дім.

² Білецький, В.С. (Ред.). (2007–2013). *Мала гірнична енциклопедія* (1-3 т.). Донецьк: Східний видавничий дім.

³ Іванишин, В.С. (Ред.). (2016). *Українська нафтогазова енциклопедія*. Львів: Сполом.

⁴ Бойко, В.С., Бойко, Р.В. (Ред.). (2004–2006). *Тлумачно-термінологічний словник-довідник з нафти і газу* (т. 1–2). Київ: Міжнародна економічна фундація; Львів: Апіріорі.

⁵ Франчук, І.А. (2003). *Енциклопедичний словник (українсько-російсько-англійський) морських нафтогазових технологій*. Київ: Українська книга.

⁶ Іванюта, М.М. (Ред.). (1998–1999). *Атлас родовищ нафти і газу України* (1–6 т.). Львів: Центр Європи.

⁷ Галецький, Л.С. (Ред.). (2001). *Геологія і корисні копалини України: атлас*. Київ: Інститут геологічних наук НАН України.

⁸ Лазаренко, Є.К., Винар, О.М. (Ред.). (1975). *Мінералогічний словник*. Київ: Наукова думка.

⁹ Русько, Ю.О. (Ред.). (2008). *Мінерали Геологічного музею: каталог*. Київ: Геологічний музей ННПМ НАН України.

¹⁰ Пономаренко О.М. (Ред.). (2016). *Українська мінералогія (Українська мінералогічна енциклопедія)*. Київ: Інститут геохімії, мінералогії та рудотворення ім. М.П. Семененка НАН України. <http://mineralopediaukraine.com>

¹¹ Словник українських назв мінералів (А–З). (2019). *Записки Українського мінерального товариства*, 16, 7–446.

¹² Маринич, О.М. (Ред.). (1989–1993). *Географічна енциклопедія України* (т. 1–3). Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана

2004 року вийшов друком довідник енциклопедичного змісту "Українські гідрологи, гідрохіміки, гідроекологи"¹³ за редакцією проф. В. Хільчевського. У виданні представлено близько 160 українських учених, які в різні роки працювали в цих напрямках. Також на початку 2000-х років під керівництвом В. Хільчевського виконувалася робота над створенням "Енциклопедії води". Рукопис було підготовлено в 2005 р., але через відсутність коштів енциклопедія лишилася неопублікованою. Однак напрацювання було використано при публікації перших у країні тлумачних українськомовних словників у галузі геологічних наук, присвячених вивченню гідросфери, – "Гідрологічний словник"¹⁴, "Гідрохімічний словник"¹⁵.

Близько до геологічних наук є геодезія, серед видавничих надбань якої – "Геодезичний енциклопедичний словник"¹⁶, укладений науковцями Національного університету "Львівська політехніка". Видання містить близько 3,8 тис. статей, що окреслюють поняття, явища, процеси з вищої геодезії, геодезичної астрономії, космічної геодезії, планетодезії, фізичної геодезії, інженерної геодезії, геодезичної гравіметрії, морської геодезії, топографії, картографії, аерофотознімання, фотограмметрії, теорії математичного опрацювання результатів геодезичних вимірювань тощо. Історія появи енциклопедичного видання з геодезії сягає першої половини минулого століття, коли "проф. А. Моторний працював над російсько-українським словником технічних термінів з геодезичного циклу дисциплін. На жаль, видати такий словник йому не вдалося" (Лубенець, Мороз, 2006, с. 4). Доречно згадати також про "Англійсько-український геодезичний словник"¹⁷, укладений майже через 10 років фахівцями цього ж університету. Він містить понад 20 тис. термінів і понять, значна частина яких описує нові на той час досягнення геодезії, отримані в результаті використання супутників, електронно-обчислювальної техніки та впровадження сучасної електроніки в розробку геодезичних приладів і технологій. Вочевидь з огляду на постійний розвиток науки й технологій нині вже існує потреба оновлення й доповнення словникового та енциклопедичного видань.

Вагомий внесок у популяризацію енциклопедичних знань з геології здійснює загальна академічна "Енциклопедія сучасної України"¹⁸ (нині опубліковано 24 томи від "А" до "О"). Попри ще незавершений характер видання, все ж корпус геологічних знань у ній уже широкий: енциклопедія вміщує близько 400 найвідоміших постатей у царині геології, близько 200 найпоширеніших в Україні мінералів, майже 150 родовищ нафти, газу, конденсату, граніту, бурштину, пісковиків та інших корисних копалин, основні геологічні інституції, музеї, періодичні видання, а також найважливіші поняття з геологічних наук і, власне, наукові галузі. Тож можна навіть твердити, що на сучасному етапі контент із геології в ЕСУ виконує роль української геологічної енциклопедії. Велика заслуга в підготовці статей із геології, особливо персоналій, належить відомому вченому Дмитрові Макаренку, автору книги "Голгофа українських геологів" (Київ, 2007). Важливо зауважити, що майже всі (крім останніх) томи цієї

енциклопедії надруковано накладом 10 тис. примірників, і за цим показником видання перевершує більшість згаданих вище, а тому має велике значення для поширення геологічних знань. Щоправда, на думку деяких науковців, такий наклад загальної енциклопедії не можна вважати великим, а, навпаки, він радше малий у межах країни, особливо якщо її розглядати як матеріал для навчального процесу (Костроміна та Кирко, 2011, с. 213). Для порівняння, перші два томи "Географічної енциклопедії України" мали наклад 33 тис. примірників, отже висловлене твердження доволі слушне. Полегшує в наш час ситуацію з доступом до енциклопедичних відомостей інтернет (нині взагалі багато енциклопедій існує винятково в цифровому вигляді). У цьому сенсі заслуговує на увагу те, що серед найпопулярніших статей електронної версії "Енциклопедії сучасної України" (<https://esu.com.ua>) – "Карпати (Карпатські гори)", "Дніпро", "Дунай", "Азовське море", "Магнітне поле Землі", "Забруднення довкілля" (Дзюба, 2021, с. 137), що безпосередньо стосуються наук про Землю.

Словникарство. Опис енциклопедій дає змогу стверджувати, що в основі появи більшості з них лежать словники. Це типова ситуація в багатьох науках. Та було б неправильно розглядати словники як довідкову літературу проміжного характеру. Без них, дійсно, складно створити енциклопедію "з нуля". Однак принципове значення словників, відмінне від енциклопедій, полягає в іншому – передусім у напрацюванні й упорядкуванні наукової термінології. "Для науково-виробничої комунікації велике значення має галузева термінологія, оскільки це найбільш активно поповнюваний шар словникового складу мови, що безпосередньо реагує на всі зміни об'єктивної реальності" (Харчук, 2019, с. 352). Загалом перелік словників з геологічних наук значно ширший, ніж енциклопедій, і це закономірно. Є й свої причини на це: "Геологія – одна з найдавніших наук, яка пережила велику кількість трансформацій своїх гіпотез і теорій. Відповідно, змінювалася й ускладнювалася її термінологічна основа" (Вижва, 2016, с. 5).

Наукові терміни українською мовою вперше оприлюднено ще у XIX ст. у словникові "Початки до уложення номенклатури і термінології природної, народної"¹⁹ відомого мово- і природознавця І. Верхратського. Від кінця XIX ст. – початку XX ст. наукову номенклатуру активно розробляли Наукове товариство імені Шевченка, Київське українське наукове товариство. Як результат – вийшов друком перший геологічний словник І. Верхратського "Виразня мінералогічна"²⁰ (Львів, 1909).

1918 року було засновано Інститут української наукової мови ВУАН як основний у країні центр терміноутворення. Установа мала 11 різних секцій, серед них – і геологічна, що належала природничому відділу (до геологічної секції входили: Ю. Абрамович, М. Безбородько, М. Бурчак-Абрамович, П. Василенко, Ю. Дубяга, Г. Захрецька, Л. Красівський, Х. Лисенко, М. Мельник, О. Милай, С. Назаревич, Ф. Полонський, В. Різниченко, П. Тутковський). Природничий відділ інституту постав на основі Термінологічної комісії Природничої секції

¹³ Хільчевський, В.К. (Ред.). (2004). *Українські гідрологи, гідрохіміки, гідроекологи: довідник*. Київ: Ніка-Центр.

¹⁴ Хільчевський, В.К., Гребін, В.В., Манукало, В.О. (Ред.). (2022). *Гідрологічний словник*. Київ: ДІА.

¹⁵ Хільчевський, В.К. (Ред.). (2022). *Гідрохімічний словник*. Київ: ДІА.

¹⁶ Літинський, В.О. (Ред.). (2001). *Геодезичний енциклопедичний словник*. Львів: ЄвроСвіт.

¹⁷ Рицар, Б.Є. (Ред.). (2010). *Англійсько-український геодезичний словник*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

¹⁸ Дзюба, І.М., Жуковський, А.І. (Ред.). (2001–2022). *Енциклопедія Сучасної України* (т. 1–24). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

¹⁹ Верхратський, І.Г. (1864–1879). *Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної*. (вип. 1–6). Львів.

²⁰ Верхратський, І.Г. (1909). *Виразня мінералогічна. Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ*, 13, 1–64.

Українського наукового товариства. Головою цієї Комісії 1918 р. було обрано керівника підсекції геології та фізичної географії П. Тутковського. Природничий відділ стимулював термінологічну роботу в інших осередках, зокрема НТШ, у якому в 1918 р. діяла Термінологічна комісія за сімома напрямками; напрям з мінералогії та геології представляли С. Рудницький, М. Мельник (Калинович, 1930). 1926 року в Інституті створили Бюро народної термінології для збирання матеріалів зі всіх регіонів України (та Кубані) та подальшого вивчення української питомої термінології. Це яскраво засвідчує той факт, що запропоновані в ті роки українські терміни не були штучно створеними чи запозиченими, а постали здебільшого на народнорозмовній основі. В інституті діяла й арбітражна комісія, яка стежила за тим, щоб терміни в різних словниках були узгоджені й уніфіковані. Це свідчить про високі стандарти й ґрунтовність термінологічних досліджень, на основі яких з'являлися перші геологічні та інші галузеві словники.

У ті роки лексикографічний здобуток з геології поповнився російсько-українським словником Т. Секунди "Гірництво"²¹ (Київ, 1919), "Словником геологічної термінології" акад. П. Тутковського (Київ, 1923; перевидано Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України у серії "Із словникової спадщини"²²) та "Словником гірничої термінології" П. Василенка і І. Шелудька (Харків, 1931; теж перевидано у тій самій серії²³). Ось що писав П. Тутковський про особливості укладання свого словника: "З усіх джерел я пильно виписав терміни на окремі карточки, яких зібралось понад 35 000. Залишивши надалі опрацювання суто географічної термінології, я зважився обмежитися поки що зібраними матеріалами, щоб скласти тимчасовий попередній реєстр найпотрібніших термінів в обсязі мінералогії, петрографії, геології, геоморфології, палеонтології та ґрунтознавства. <...> Їх я вважаю лише за першу спробу складання пекуче потрібної нам термінології, але спробою потрібною і здатною, щоб користуватися нею при складанні книжок або розправ, – здатною також, щоб усунути згадані вище негарні і цілком хибні, неукраїнські терміни, що засмічують нашу наукову мову" (Тутковський, 2008).

Створення названих та інших термінологічних словників в Інституті української наукової мови ВУАН було своєрідною підготовкою до "укладання Великої Української Енциклопедії, що вже прийшла на порядок денний нашого культурного життя, та розроблення матеріалу до повного тлумачного Словника чужих слів" (Гладкий, 1930, с. 10).

У 1930-х роках було ліквідовано Інститут української наукової мови, вилучено з ужитку створені українські словники, що зумовило зміну вектору розвитку української лексикографії та термінології. Радянські науковці почали переписувати лексичний склад української наукової мови. За деякими даними, рівень термінологічних змін сягнув від 50 до 80 % (Дорошенко, 2008, с. 169).

Це стосувалося не лише геології, а всіх наук, техніки, промисловості, що спричинило поширення стереотипу про неповноцінність української мови з погляду термінотворення (та й взагалі московська пропаганда створювала наративи про те, що українська – наріччя селян, а не самостійна мова). Як наслідок в Україні представники різних професій краще володіли російськомовним науково-термінологічним апаратом, аніж українським. Щодо цього відомий мовознавець Ю. Шевельов зазначав, що в такій ситуації українська мова "лишилася неповною в сенсі своєї соціальної бази, як і в сенсі обслуговування сфер життя. Її майбутньому далі загрожувала загальна двомовність усієї освіченої верстви" (1999, с. 175). Хоча, як справедливо зауважує Д. Пилипчук, "Україна – це країна щонайменше сімох тисяч словників, що дає підстави відносити її до першої десятки лексикографії світу, а тому намагання Москви доводити, що ніякої окремої української мови не існує, є нахабною і цинічною імперською брехнею" (2020, с. 15).

У середині ХХ ст. дещо активізувалася робота з наукової термінології. Окремі вчені пояснюють це так: під голованням академіка Й. Штокала було утворено Словникову комісію, що посприяла виходу російсько-українських термінологічних словників різних галузей знань (Кочан, 2011). У царині геології світ побачив "Російсько-український геологічний словник"²⁴ С. Головащук та І. Соколовського (Київ, 1959), "Українсько-російський гірничий словник"²⁵ (Київ, 1959), укладачами якого є О. Ковшуля, М. Гармаш, М. Зільбан. У передмові до одного з них зазначено: "Термінологічні словники з деяких галузей знання, видані на Україні 25–30 років тому, тепер застаріли і втратили практичну цінність. Крім того, вони мають серйозні методологічні помилки" (Від словникової комісії..., 1959). Насправді ж у цих словниках українські терміни були цензуровані, значну частку їх (насамперед ті, що мали українське етимологічне коріння) замінено на слова, наближені до російських еквівалентів, отже, позбавлено мовотворчої автентики. До того ж російські терміни переважно запозичені з інших мов (інтернаціоналізми), оскільки в російській лінгвістиці традиція творення цієї категорії слів на основі питомої національної лексики менш виразна. За спостереженням фахівців, термінологічний склад російської мови містить чимало слів українського або білоруського походження (Миколаєнко, 1930, с. 43), а це одна з причин для більш прискіпливого та глибокого порівняння термінологічного потенціалу російської та української мов.

З відновленням незалежності України ситуація почала змінюватися на краще: вийшла друком ціла низка словників: "Російсько-український нафтогазопромисловий словник"²⁶ (Київ, 1992), "Російсько-український словник геологічних термінів"²⁷ (Чернівці, 1993), "Російсько-український термінологічний словник із нафтопромислової справи"²⁸ (Івано-Франківськ, 1998), "Англо-український нафтогазовий словник"²⁹ (Київ, 1998), "Англо-

²¹ Секунда, Т. (Ред.). (1919). *Технічна термінологія* (вип. 3: Гірництво). Київ: Друкарь.

²² Тутковський, П.А. (Ред.). (2008). *Словник геологічної термінології: Проект (відтворення видання 1923 року)*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

²³ Василенко, П.І., Шелудько І.М. (Ред.). (2008). *Словник гірничої термінології (відтворення видання 1931 року)*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

²⁴ Головащук, С.І., Соколовський, І.Л. (Ред.). (1959). *Російсько-український геологічний словник*. Київ: Видавництво АН УРСР.

²⁵ Кучеров, П.С. (Ред.). (1959). *Російсько-український гірничий словник*. Київ: Видавництво АН УРСР.

²⁶ Бойко В.С. та ін. (Ред.). (1992). *Російсько-український нафтогазопромисловий словник*. Київ: Знання України.

²⁷ Ципко, О.К., Арсірій, Ю.О., Савченко, В.Л. (Ред.). (1993). *Російсько-український словник геологічних термінів*. Чернівці: Десна.

²⁸ Акульшин, О.І., Акульшин, О.О., Кучеровський В.М. (Ред.). (1998). *Термінологічний словник з нафтопромислової справи*. Івано-Франківськ: Екор.

²⁹ Яремійчук, Р., Середницький, Л., Осінчук, З. (Ред.). (1998). *Англо-український нафтогазовий словник*. Київ: Українська книга.

українсько-російський словник із нафтогазопромислової справи"³⁰ (Київ, 2000), "Тлумачно-термінологічний словник-довідник з нафти і газу"³¹ (Київ, 2004–2006), "Російсько-український геологічний словник"³² (Львів, 2011), "Українсько-французько-англійський словник з геології, геофізики, буріння свердловин та нафтогазопромислової справи"³³ (Івано-Франківськ, 2011), "Геологічний словник"³⁴ (2012) "Французько-український нафтогазовий словник"³⁵ (Київ, 2013), "Українсько-французький словник з нафтогазової справи"³⁶ (Івано-Франківськ, 2017), "Мінералого-петрографічний словник"³⁷ (Харків, 2018), "Німецько-український, українсько-німецький фаховий словник-довідник студента. Нафтогазова справа"³⁸ (Івано-Франківськ, 2018), "Російсько-український геологічний словник"³⁹ (Київ, 2018), "Словник геологічних термінів: українсько-російсько-англійський" (Київ, 2020)⁴⁰. Серед важливих здобутків словникарства в галузі наук про Землю – вже згадані "Мінералогічний словник", "Тлумачно-термінологічний словник-довідник з нафти і газу", "Англійсько-український геодезичний словник", "Словник українських назв мінералів", "Гідрологічний словник", "Гідрохімічний словник". Додамо сюди й праці "Базові терміни і поняття економічної геології"⁴¹ (2015), "Базові терміни і поняття геотектоніки"⁴² (2018), що іменуються як навчальні посібники, однак за формою і змістом належать до лексикографічних видань ідеографічного характеру. Існує також вебресурс "Геологічний словник"⁴³. Цілоком імовірно, що є інші українські словники з геологічних знань, що не потрапили у фокус нашої уваги.

Як бачимо, кількісне представлення галузевих словників доволі широке. Серед них – як одномовні (тлумачні), так і дво- та багатомовні видання, однотомні й кількотомні. За напрямками геологічних дисциплін домінують словники, що репрезентують мінералогію, гірництво (нафтогазову справу), власне геологію, рідше – гідрологію, геотектоніку, геодезію. Основними центрами їх підготовки виявилися Київ, Львів, Івано-Франківськ, Харків (зокрема, Інститут геології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка як найбільш продуктивні центри).

Обговорення. Теза деяких науковців, винесена на початок статті, про те, що геологія в Україні належить до наук, у яких енциклопедично-словникове акумулювання знань мало виражене, виглядає спірно на підставі здійсненого дослідження. Звісно, геологічні науки мають у

цьому контексті прогалини, основна з яких – відсутність фундаментальної геологічної енциклопедії, однак наявність низки інших енциклопедій, енциклопедичних словників, довідників (в описі згадано 10 таких), а також цілого спектра словників (31 найменування, історія створення їх сягає ще XIX ст.) засвідчує, на нашу думку, вагомий внесок геологічних наук у розвиток української термінології, енциклопедистики та словникарства й дає змогу констатувати, що геологічні знання, особливо в царинах мінералогії та нафтогазової справи, широко репрезентовані українському суспільству. З іншого боку, це дослідження, демонструючи розмаїття словникових джерел геологічної тематики, дає розуміння необхідності концентрації зусиль у подальших спробах лексикографічного представлення геологічних знань, адже зафіксовано чимало однотипних видань, створених на спільному хронологічному вимірі різними колективами, натомість їхнє об'єднання, припускаємо, могло б мати більший ефект і результативність з погляду корпусного представлення термінів та узгодження термінологічних найменувань.

Енциклопедії та словники відіграють велике значення в навчальному процесі школярів і студентів. "Термінологічний апарат є невід'ємною складовою будь-якої науки, а оволодіння ним – обов'язковою частиною її вивчення, що повною мірою стосується й викладання геологічних дисциплін" (Михайлов та ін., 2020, с. 3). Не секрет, що в наш час для більшості людей в Україні та світі основним джерелом довідкової інформації є "Wikipedia". Окреслені нами енциклопедичні та словникові видання для багатьох студентів, що здобувають освіту, пов'язану з геологічними науками, лишаються мало знайомими. Варто вкотре наголосити на важливості створення комплексної геологічної енциклопедії українською мовою, адже таке видання не лишилося б непоміченим і, привертаючи до себе увагу, популяризувало б геологічне словникарство. У справі поширення галузевих знань через енциклопедії та словники чинне місце відведено університетським бібліотекам – саме від них залежить рівень забезпеченості студентів і викладачів навчальних закладів такою літературою та сучасними інформаційними джерелами.

Нині енциклопедистика й лексикографія активно переходять у цифровий формат. Багато довідкових джерел мають електронні версії або ж функціонують лише в інформаційному просторі, не маючи друкованих відповідників. У цьому плані існує інша проблема – індексація пошуковими системами в інтернеті відповідних джерел.

³⁰ Бугай, Ю.М. (Ред.). (2000). *Англо-українсько-російський словник з нафтогазопромислової справи*. Київ: Міжнародний науково-технічний ун-т, Київське відділення нафти та газу Академії гірничих наук України.

³¹ Бойко, В.С., Бойко, Р.В. (Ред.). (2004–2006). *Тлумачно-термінологічний словник-довідник з нафти і газу: 5-мовний українсько-російсько-англійсько-французько-німецький* (т. 1–2). Київ: Міжнародна економічна фундація.

³² Вовченко, Р., Матковський, О., Бохорська, Л., Полубічко, О. (Ред.). (2011). *Російсько-український геологічний словник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.

³³ Орлов, О. та ін. (Ред.). (2011). *Українсько-французько-англійський словник з геології, геофізики, буріння свердловин та нафтогазопромислової справи*. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

³⁴ Вовк, В.М. (Ред.). (2012). *Геологічний словник: для студентів вищих навчальних закладів*. Кіровоград: КОД.

³⁵ Стефурак Р.І. (Ред.). (2013). *Французько-український нафтогазовий словник*. Київ: Інтерпрес.

³⁶ Яремійчук, Р. (Ред.). (2017). *Українсько-французький словник з нафтогазової справи = Dictionnaire ukrainien-français de chantiers pétroliers*. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ.

³⁷ Білецький, В.С., Суярко, В.Г., Іщенко, Л.В. (Ред.). (2018). *Мінералого-петрографічний словник* (кн. 1). Харків: НТУ "ХП".

³⁸ Сорока, Л. (Ред.). (2018). *Німецько-український, українсько-німецький фаховий словник-довідник студента. Нафтогазова справа*. Івано-Франківськ: Фоліант.

³⁹ Виноградов, Г.Ф., Добрянський, Ю.Є., Мороз, С.А., Шабатин, В.С., Шевченко, В.І., Остафійчук, І.М., Жуков, М.Н., Серга, А.Ю., Стрельчук, Г.П. (Ред.). (2018). *Російсько-український геологічний словник*. Київ: ВПЦ "Київський університет".

⁴⁰ Михайлов, В.А., Пастушенко, Т.В., Мірончук, Т.А. (Ред.). (2020). *Словник геологічних термінів: українсько-російсько-англійський*. Київ: ВПЦ "Київський університет".

⁴¹ Михайлов, В.А., Курило, М.М. (Ред.). (2015). *Базові терміни і поняття економічної геології*. Київ: ВПЦ "Київський університет".

⁴² Михайлов, В.А. (Ред.). (2018). *Базові терміни і поняття геотектоніки: навчальний посібник*. Київ: ВПЦ "Київський університет".

⁴³ Вовк, В., Мацібора, О. (Ред.). (2017). *Геологічний словник: відкритий навчально-науковий вебресурс*. <https://geodictionary.com.ua>.

Наприклад, не важко помітити, що "Google" пріоритетне місце завжди надає сайту "Wikipedia", а довідки зі згаданих вище вебресурсів "Геологічний словник" чи "Українська мінералопедія" ще потрібно віднайти в результатах пошуку. Все це свідчить про те, що енциклопедистика й лексикографія сьогодні мають значно ширше коло викликів, ніж раніше: їхня місія полягає не лише в якісному, фаховому акумулюванні й представленні довідкових знань, а й спрямуванні цих знань до споживача, переконуючи його в тому, що вони глибші, повніші, надійніші, зрештою, конкурентніші, ніж з інших джерел. Наприклад, досвід створення американських регіональних енциклопедій демонструє, що одним зі способів такого "маркетингу", тобто просування, популяризації енциклопедичних видань, є своєрідна мімікрія класичних енциклопедичних проєктів під навчально-довідкову. Це той випадок, коли енциклопедію готують так, що вона стає не просто корисною, а зручною для навчального процесу (Железняк, Іщенко, 2021).

Висновки

У поширенні в суспільстві наукових знань, зокрема геологічних, важливу роль відіграє довідкова література, насамперед енциклопедії та словники. Ми з'ясували, що серед української геологічної науково-довідкової літератури є чимало фахових тлумачних, перекладних, одно- та двомовних словників, енциклопедичних словників та енциклопедій. Зокрема, нами зафіксовано, що галузі геології представлені не менш як 10 енциклопедичними і не менш як 31 лексикографічними виданнями, перші з яких з'явилися ще в XIX ст.

Як енциклопедичні, так і словникові видання найчастіше присвячені гірництву, мінералогії, геодезії. Виявлено тенденцію, відповідно до якої енциклопедичні видання є продовженням (розширенням, поглибленням) опублікованих словників.

Попри наявність низки геологічних словникових та енциклопедичних видань, в Україні немає "Геологічної енциклопедії", однак потреба в такому виданні, безсумнівно, є. По-перше, така енциклопедія, за умови створення її відповідно до сучасних інформаційних технологій, репрезентувала б увесь комплекс знань з геології, а не лише окремої галузі, як спостерігаємо це нині. Інвентаризація, систематизація та унормування понять при складанні геологічної енциклопедії, безумовно, відкриватиме нові шляхи наукового пошуку та сприятиме глибшому осмисленню і чіткішому розумінню геологічної будови України та й в цілому планети як геологічного феномена. По-друге, така енциклопедія як об'єднувальне джерело геологічних знань подавала б корпус термінів з усіх опублікованих енциклопедій і словників, чим би суттєво спрощувала доступ до знань. По-третє, геологічна енциклопедія, яку б готували фахівці, не містила б неперевиреної, часом недолугої інформації, яку часто можна спостерігати у популярній "Вікіпедії". Зрештою, таке видання, з огляду на зарубіжний енциклопедичний досвід, має великий потенціал бути не лише джерелом довідкової інформації, а й зручною платформою знань у навчально-освітньому процесі, що, переконані, посприяло б підвищенню рівня геологічної освіти в Україні.

Список використаних джерел

Білецький, В.С., Гайко, Г.І. (2018). Галузева енциклопедія як важливий етап розвитку наукової дисципліни та її терміносистеми (на прикладі циклу праць із гірництва й геології "Гірнична енциклопедія"). *Енциклопедичний вісник України*, 10, 31–38. <https://doi.org/10.37068/evu.10.3>

Братусь, М. (2017). Енциклопедія силікатних мінералів і процесів мінералоутворення в Українських Карпатах. *Мінералогічний збірник*, 67 (1), 101–107.

Вижва, С.А. (2018). Передмова. У Г.Ф. Виноградов, Ю.Є. Добрянський, С.А. Мороз, В.С. Шабатин, В.І. Шевченко, І.М. Остафійчук, М.Н. Жуков, А.Ю. Серга, Г.П. Стрельчук, *Російсько-український геологічний словник*. ВПЦ "Київський університет".

Від словникової комісії Академії наук Української РСР. (1959). *Російсько-український гірничий словник*. П.С. Кучеров (Ред.). Видавництво АН УРСР.

Гладкий, М. (1930). Інститут української наукової мови ВУАН. *Вісник Інституту української наукової мови*, 2, 6–10.

Дзюба, І.М. (Ред.). (2021). *Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі*. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>

Дорошенко, С. (2008). З історії лексикографічного опису українських термінів нафтогазової промисловості. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Проблеми української термінології, 620, 167–170.

Железняк, М.Г., Іщенко, О.С. (2021). Онлайн-енциклопедії США як сучасні освітні ресурси. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 84, 4, 339–353. <https://doi.org/10.33407/itit.v84i4.4410>

Загороднюк, П.О., Лівенцева, Г.А. (2018). Україна геологічна. *Нафтогазова галузь України*, 2, 3–4.

Калинович, Ф. (1930). Природничий відділ ІУМН. Короткий огляд роботи за час його існування 1918–1929 рр. *Вісник Інституту української наукової мови*, 2, 1–28.

Корнієнко, М.С. (2021). Українські словники з фізичної термінології другої половини XIX – першої третини XX століття. *Матеріали конференції України і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прозрес*. (с. 604–606). "НТУ ХП".

Костроміна, С.В., Кирко, С.Ю. (2011). Україномовні довідкові видання України на допомогу навчальному процесу. *Матеріали конференції Від XIX до XXI ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка*. (с. 211–216). ІРІС.

Кочан, І. (2011). Українське термінознавство 1940–1950-х років. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Проблеми української термінології, 709, 74–78.

Лубенець, Л.С., Мороз, О.І. (2006). Про науковий, навчальний та історичний розвиток найстарішої в Україні кафедри геодезії. *Геодезія, картографія і аерофотознімання*, 67, 3–7.

Матковський, О.І., Наушко, І.М., Білоніжка, П.М., Скакун, Л.З. (2014). Сучасний стан мінералогічних досліджень геологічних утворень Українських Карпат. *Записки Українського мінералогічного товариства*, 11, 7–15.

Михайлов, В.А., Пастушенко, Т.В., Мірончук, Т.А. (Ред.). (2020). *Словник геологічних термінів: українсько-російсько-англійський*. ВПЦ "Київський університет".

Миколаєнко, Я. (1930). Плитницька термінологія с. Сваром'я на Київському Поліссі. *Вісник Інституту української наукової мови*, 2, 39–44.

Наушко, І.М. (2021). Ґрунтовне видання з історії мінералогії в Україні. *Геологічний журнал*, 374, 81–85. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.1.225295>

Осіня, Н.В. (2018). Постаті вчених-геологів і гірників України XIX – початку XX століття: історіографія питання. *Українська біографістика*, 16, 207–224.

Пилипчук, Д. (2020). Україна – країна щонайменше сімох тисяч словників національної мови (передмова упорядника). У Д. Пилипчук (Ред.), *Словники української мови: 1596–2018: бібліографічний покажчик*. (с. 3–38). Просвіта.

Руденко, Л.Г., Стеценко, Є.І. (2013). Унікальний колективний здобуток українських географів. *Український географічний журнал*, 4, 9–11.

Тутковський, П.А. (2008). Матеріали до української термінології мінералогічної та геологічної. У П.А. Тутковський (Ред.), *Словник геологічної термінології: проєкт (відтворення видання 1923 року)*. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

Фік, І.М. (2014). "Гірнична енциклопедія" – вагомий внесок у гірничу науку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Геологія. Географія. Екологія*, 40, 149–149.

Харчук, Л.В. (2019). Відображення української електроенергетичної термінології у вітчизняній лексикографії кінця XX – початку XXI століття. *Термінологічний вісник*, 5, 352–359.

Черниш, Д.С., Кульчицька, Г.О., Луцьова, І.М. (2021). Сучасна база даних мінералів України. *Збірник матеріалів 11-ї Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні технології та особливості видобутку, обробки й використання природного каміння"*, Київ. (с. 20–22). Державний геологічний центр України.

Шевельов, Ю. (1999). *Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус*. Рута.

Шевченко, В.О., Полякова, Н.О. (2012). Семіотичні та картографічні особливості Географічної енциклопедії України (ГЕУ). *Часопис картографії*, 4, 16–22.

References

Biletskyi, V.S., Haiko, H.I. (2018). Subject specific encyclopedias as an important stage in the development of scientific disciplines and terminology systems (on example of The Mining Encyclopedia as a work in mining industry and geolog. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 10, 31–38. <https://doi.org/10.37068/evu.10.3> [in Ukrainian].

Bratus, M. (2017). Encyclopedia of silicate minerals and mineralization processes in the Ukrainian Carpathians. *Mineralogical Review*, 67 (1), 101–107 [in Ukrainian].

Chernysh, D.S., Kulchytska, H.O., Luniova, I.M. (2021). Modern database of Ukrainian minerals. *Materials of the 11th International Scientific-Practical Conference "Modern technologies and features of quarrying, processing and*

uses of natural stones", Kyiv. (p. 20–22). State Gemological Center of Ukraine [in Ukrainian].

Doroshenko, S. (2008). On the history of the lexicographic description of Ukrainian terms of the naftogaz industry. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of Ukrainian terminology*, 620, 167–170 [in Ukrainian].

Dziuba, I.M. (2021). *Ukrainian electronic based encyclopedias in light of socio-humanities*. The NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770> [in Ukrainian].

Fick, I.M. (2014). "Girnych Encyclopedia" is a great contribution to mining science. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv national university, series "Geology. Geography. Ecology"*, 40, 149–149 [in Ukrainian].

Gladky, M. (1930). Institute of Ukrainian Scientific Language VUAN. *Bulletin of the Institute of Ukrainian Scientific Language*, 2, 6–10 [in Ukrainian].

Kalinovich, F. (1930). Natural branch IUSL. A short look at the work during the hour of his birth, 1918–1929. *Bulletin of the Institute of Ukrainian Scientific Language*, 2, 1–28 [in Ukrainian].

Kharchuk, L.V. (2019). Presentation of the Ukrainian electric power engineering terminology in national lexicography in the end of the 20th – beginning of the 21st century. *Terminolohichnyi visnyk*, 5, 352–359 [in Ukrainian].

Kochan, I. (2011). Ukrainian terminology of the 1940s–1950s. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of Ukrainian terminology*, 709, 74–78 [in Ukrainian].

Kornienko, M.Y. (2021). Ukrainian dictionaries of physical terminology of the second half of the 19th – the first third of the 20th century. *Materials of the conference Ukraine and the world: humanitarian and technical elite and social progress*. (p. 604–606). "NTU KhPI" [in Ukrainian].

Kostromina, S.V., Kirko, S.Yu. (2011). Ukrainian-language reference publications of Ukraine to help the educational process. *Conference materials From the 19th to the 21st century: the transformation of libraries in the context of the development of society: to the 125th anniversary of the Kharkiv State Scientific Library named after V.G. Korolenko*. (p. 211–216). IRIS [in Ukrainian].

Lubenets, L.S., Moroz, O.I. (2006). About the scientific, educational and historical development of the oldest department of geodesy in Ukraine. *Geodesy, Cartography and Aerial Photography*, 67, 3–7 [in Ukrainian].

Matkovskiy, O.I., Naumko, I.M., Bilonizhka, P.M., Skakun, L.Z. (2014). Current status of mineralogical studies of geological formations of the Ukrainian Carpathians. *Zapysky Ukrainskoho mineralohichnoho tovarystva*, 11, 7–15 [in Ukrainian].

Mykhaylov, V.A., Pastushenko, T.V., Mironchuk, T.A. (Ed.). (2020). *Dictionary of geological terms: Ukrainian-Russian-English*. PPC "Kyiv University" [in Ukrainian].

Mykolaenko, Y. (1930). Tile terminology of Svaromya in Kyiv Polissia. *Bulletin of the Institute of Ukrainian Scientific Language*, 2, 39–44. [in Ukrainian].

Naumko, I.M. (2021). A thorough edition on the history of Mineralogy in Ukraine. *Geological Journal*, 1 (374), 81–85. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.1.225295> [in Ukrainian].

Osinnia, N.V. (2018). Figures of Geology and Mining scientists in Ukraine of the XIX – early XX century: the issue historiography. *Biographistica Ukrainica*, 16, 207–224 [in Ukrainian].

Pylypchuk, D. (2020). Ukraine is a country of seven thousand dictionaries (preface of the compiler). In D. Pylypchuk (Ed.), *Dictionaries of the Ukrainian language: 1596-2018: bibliographic index*. (p. 3–38). Prosvita, [in Ukrainian].

Rudenko, L.H., Stetsenko, E.I. (2013). A unique collective achievement of Ukrainian geographers. *Ukrainian geographical journal*, 4, 9–11 [in Ukrainian].

Shevchenko, V.O., Poliakova, N.O. (2012). Semiotics and cartographic features of the Geographical Encyclopaedia of Ukraine (GEU). *Periodical Cartography*, 4, 16–22 [in Ukrainian].

Shevel'yov, Yu. (1999). *The Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900–1941): State and status*. Ruta [in Ukrainian].

Tutkovskiy, P.A. (2008). Materials for Ukrainian mineralogical and geological terminology. In P.A. Tutkovskiy (Ed.), *Dictionary of Geological Terminology: Project (reproduction of the 1923 edition)*. Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

From the dictionary commission of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. (1959). *Russian-Ukrainian mining dictionary*. P.S. Kucherov (Ed.). The legacy of the Academy of Sciences of USSR [in Russian-Ukrainian].

Vyzhva, S.A. (2018). Preface. In G.F. Vynogradov, Yu.E. Dobryanskyi, S.A. Moroz, V.S. Shabatyn, V.I. Shevchenko, I.M. Ostafychuk, M.N. Zhukov, A.Yu. Serga, H.P. Strelchuk, *Russian-Ukrainian geological dictionary*. PPC "Kyiv University" [in Russian-Ukrainian].

Zahorodniuk, P.O., Liventseva, H.A. (2018). Geological Ukraine. *Oil, & Gas Industry of Ukraine*, 2, 3–4 [in Ukrainian].

Zhelezniak, M.H., Ishchenko, O.S. (2021). Online encyclopedias of the USA as actual education resources. *Information Technologies and Learning Tools*, 84, 4, 339–353. <https://doi.org/10.33407/itlt.v84i4.4410> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.06.23

Прорецензовано / Revised: 13.08.23

Схвалено до друку / Accepted: 18.10.23

Mykola ZHELEZNIAK, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0000-0002-8290-6345

e-mail: mykola@esu.com.ua

¹Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Oleksandr ISHCENKO, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0000-0002-8910-111X

e-mail: ishchenko@nas.gov.ua

¹Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Sergii BORTNYK, DSc (Geogr.), Prof.

ORCID ID: 0000-0003-0886-5861

e-mail: sergiy.bortnyk@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Jan Kochanowski University of KielceKielce, Poland

UKRAINIAN ENCYCLOPEDIAS AND DICTIONARIES IN VIEW OF SPREADING GEOLOGICAL KNOWLEDGE

Encyclopedic literature and dictionaries devoted to geological sciences were overviewed in the article. The authors emphasize the lack of basic Ukrainian geological encyclopedia and provide arguments for the necessity of its appearance. They substantiate the importance of dictionaries representing specific subject lexicon, in particular geological terminology: "Dictionary of Geological Terminology" (1923), "Russian-Ukrainian Geological Dictionary" (1959), "Russian-Ukrainian Dictionary of Geological Terms" (1993), "Russian-Ukrainian Geological dictionary" (2011), "Ukrainian-French-English Dictionary of Geology, Geophysics, Well Drilling, and Oil, & Gas industry" (2011), "Russian-Ukrainian Geological Dictionary" (2016), "Geological Dictionary: Open Educational and Scientific Web Resource" (2017), "Russian-Ukrainian Geological Dictionary" (2018), "Ukrainian-Russian-English Dictionary of Geological Terms" (2020), and other mineralogical, geodetic, mining, petrographic dictionaries. The results show that Ukrainian encyclopedic and lexicographic literature does not provide knowledge of all geological sciences despite a fairly large number of encyclopedias and dictionaries (in total, over 40 sources were found), as there are dictionaries and encyclopedias encompassing only some particular geological fields. The authors also reflect on the issue of the distribution of subject encyclopedias and dictionaries in educational sphere today, when Wikipedia is considered to be the most popular online reference work in the world. The authors conclude that it is necessary to build a modern geological encyclopedia as a unified Ukrainian language source of reliable reference knowledge on geology.

Keywords: geology, mineralogy, petrography, mining, subject encyclopedias, subject dictionaries, geological encyclopedia, geological terminology.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.